

L1982:5250
Hässeltorp 2:1
Husby-Rekarne socken
Eskilstuna kommun
Södermanlands län
Sabina Larsson

A historical map of Hässeltorp 2:1, showing land parcels, buildings, and surrounding areas like Lönghälla ån and Lönghälla. The map is hand-drawn with various labels and a red circle highlighting a specific area.

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-60904 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Södermanlands län med
platsen för utredningen markerad i rött.*

© 2022 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2022:07

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Annica Ramström
Grafisk form	Sabina Larsson
Omslagsfoto	1647 års karta över Hässelbytorp.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2022:07

ARKEOLOGISK UTREDNING

Hässeltorp

L1982:5250

Hässeltorp 2:1

Husby-Rekarne socken

Eskilstuna kommun

Södermanlands län

Sabina Larsson

Lst dnr 431-3221-2021

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

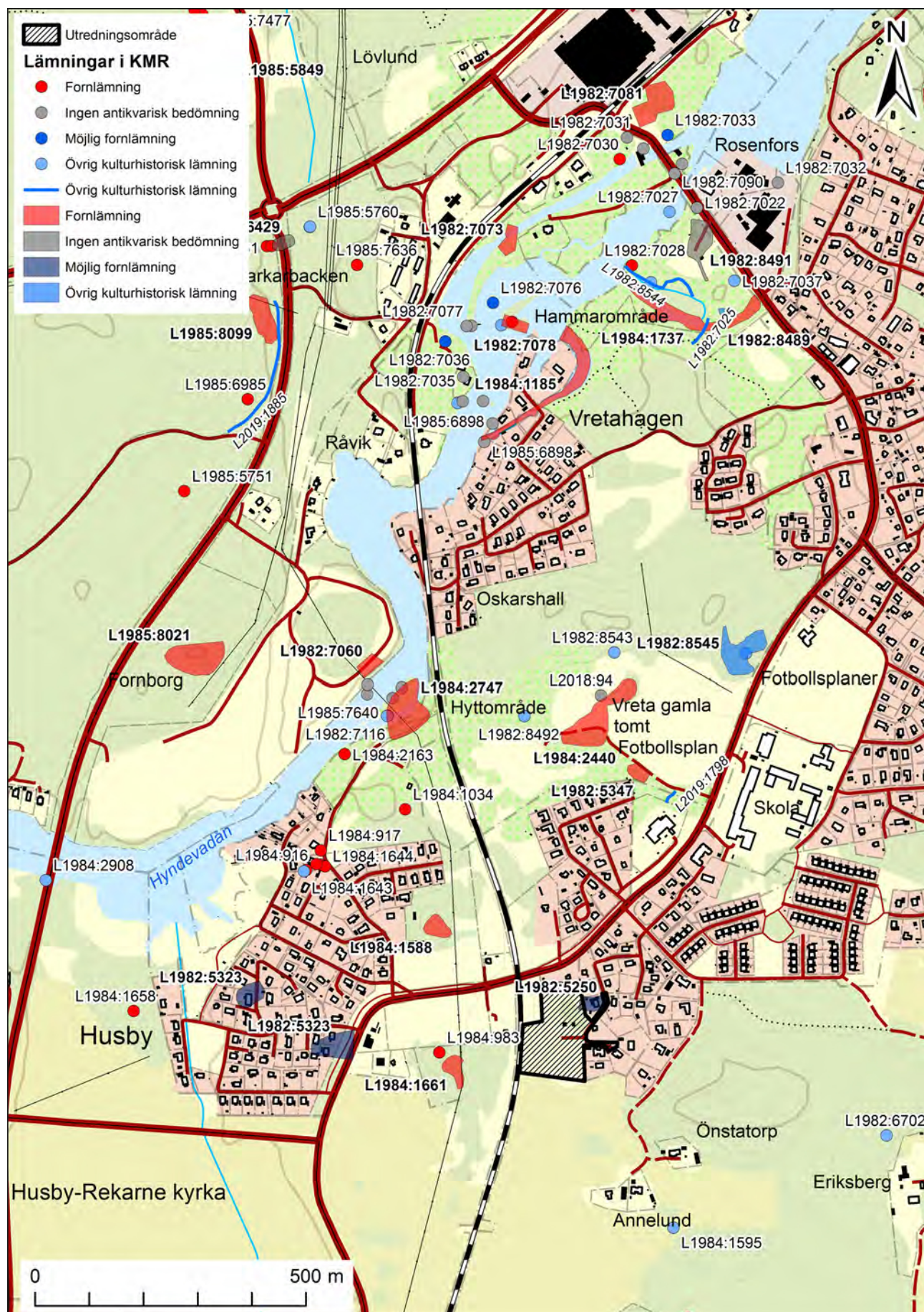
Sammanfattning	5
Inledning	7
Bakgrund och kulturmiljö	7
Tidigare arkeologiska uppdrag	10
Syfte och målgrupper	10
Metod och genomförande	10
Resultat och tolkning	13
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	15
Referenser	16
Tekniska och administrativa uppgifter	18
<i>Bilaga. Schakttabell</i>	19

Figur 1. Karta över Eskilstuna med platsen för utredningen markerad med rött.
Skala 1:250 000.

SAMMANFATTNING

Med anledning av Eskilstuna kommuns planer på att upprätta en detaljplan inom fastigheten Hässelorp 2:1 i Skogstorp har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning. Utredningsområdet gränsar till gårdstomten tillhörande Hässelorp, L1982:5250, med belägg från 1400-talet (ISOF). Vid schaktningen påträffades ingenting av antikvariskt intresse. Utredningsområdet var starkt påverkat av den handelsträdgård som legat i områdets sydöstra del, flera husgrunder i betong efter växthus var väl synliga.

INLEDNING

Eskilstuna kommun planerar att upprätta en detaljplan inom fastigheten Hässelorp 2:1 i Skogstorp, söder om Eskilstuna stad i Södermanland. Syftet är att pröva möjligheten att anlägga bostäder samt eventuell verksamhet och lokaler inom fastigheten. Länsstyrelsen har slagit fast att en arkeologisk utredning krävs för underlag inför Länsstyrelsens bedömning av områdets lämplighet. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Södermanlands län. Kostnadsansvarig var LINKAB Bygg AB.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Den arkeologiska utredningen omfattar ett område på cirka 18 500 kvadratmeter bestående av öppen mark. I den nordöstra delen av området angränsar lämningen L1982:5250 som utgörs av Hässeltorps gårdstomt.

Äldsta kända belägget är enligt Ortnamnsregistret (ISOF) från år 1462. Då byter biskopen Sigge Ulfsson och domkapitlet i Strängnäs till sig jord i Överselö socken av väpnaren Erik Andersson med hustru Katarina Andersdotter. De får bland annat ett halvt markland i Husby och Hässelorp i Husby-Byringe socken (som Husby-Rekarne kallades då). Köpet genomfördes år 1466 och fyra år senare sålde Katarina Andersdotter Husby och Hässelorp till Johanniterbröderna i Eskilstuna (Damell & Ericsson 2000:206f). Bröderna var stora jordägare och ägde omkring 65 markland bara i Rekarnebygden (Damell & Ericsson 2000:269). Marklandet var ursprungligen främst en värdering av markens avkastning, men kom under medeltiden även att användas som ett arealmått. Ett markland motsvarade då i Mälardalen cirka 12 hektar (www.wikipedia/markland).

I tillgängliga källor kan man inte spåra vad som händer efter reformationen. En ledtråd ger dock den första kända kartan, en geometrisk avmätning från år 1647 över Husby. Där redovisas "Hässlebytorp" som kronoskattejord, ¼ hemman. Senare kallas det ett "afgärda hemman", vilket fastslår att Hässelorp är upptaget på Husbys mark. Vid något tillfälle har sedan Hässelorp fått status som självständig enhet, men fortfarande inom Husbys rå och rör.

Åtminstone från år 1723 användes Hässelorp som bostad för kapellanen, senare komministern, i församlingen. Jorden brukades av en arrendator som också var skriven till fastigheten. De få kartor som finns redovisar dock ingen bebyggelse, enbart en hussymbol. Det förefaller dock som detta var en personlig förmån för kapellanen Jonas Elg. När hans änka dött cirka 1762 skrivs i husförhörslängden bara arrendatorn vid Hässelorp. Så är situationen ända till år 1840. Då brukas Hässlebytorp av Jon Jansson. I marginalen står antecknat "skriven vid Backa". Därefter är det tomt vid Hässlebytorp. Mot slutet av 1800-ta-

let försvinner till och med rubriken ur längderna. Förändringen sammanfaller i tiden med att två av de fyra Husbygårdarna köps upp av Ryningsbergs gård. Detta signalerar en övergång till statardrift inom de två före detta husbygårdarna.

Förvånande är det dock att Hässeltorp dyker upp som självständig fastighet igen på den äldre ekonomiska kartan som här är från år 1958. Enheten ligger dessutom på samma plats som det historiska Hässeltorp. På den härads-ekonomiska kartan, upprättad kring sekelskiftet 1900, syns ingen ägofigur vid Hässeltorp. Däremot förekommer namnet som en "spökenhet" eller möjligen som ett marknamn.

På Lantmäteriets historiska flygbilder från 1960- och 70-talen syns den handelsträdgård som legat inom utredningsområdet, se figur 5.

Figur 3. 1647 års karta, akt C31-30:c:1:58-9 (LMS).

Figur 4. 1724 års karta, akt C31-26:1 (LMS).

Figur 5. Flygbild över utredningsområdet, taget år 1975. Foto: Lantmäteriet.

Tidigare arkeologiska uppdrag

I närområdet har flera arkeologiska insatser genomförts, bland annat en stor utredning längs med Eskilstunaån (Ulfhielm & Dicksson 2015). På västra sidan järnvägen, cirka 200 meter från det nu aktuella utredningsområdet, har Sörmlands Arkeologi utfört en utredning under våren 2020. Två boplatslägen och ett läge för gravar/boplatslämningar identifierades men inga lämningar påträffades vid schaktning (Norberg 2020). Cirka 700 meter norr om Hässelbytorp påträffades flertalet fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar vid en utredning år 2016 (Norberg 2016). Här ligger Vretas gårdstomt, L1984:2440, som förundersöktes år 2018. Gården är samtida med Hässelbytorp men flyttas under 1700-talet. Inom det äldre gårdsläget kunde en källare dateras till 1500-talet (Norberg 2018).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med den arkeologiska utredningen är att klargöra fornlämningsbilden inom hela planområdet/utredningsområdet. Påträffade lämningars status som fornlämning eller inte fornlämning/övrig kulturhistorisk lämning ska fastställas och lämningarna ska så gott som möjligt beskrivas. Utredningen ska preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska insatser. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering. Målgrupper för utredningen är främst Länsstyrelsen och Eskilstuna kommun.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Parallellt med den arkeologiska utredningen utfördes även en naturvärdesinventering (Holmgren 2021) av området där ett objekt bedömdes ha högt naturvärde. Objektet utgjordes av den ekdunge som ligger centralt i utredningsområdet och som delvis innefattar gårdstomten L1982:5250. Eftersom ingen exploatering skulle ske inom denna yta har den inte ingått i den arkeologiska utredningen, se figur 7, och det är alltså ej klarlagt om fornlämning finns inom ekdungen.

Innan fältarbetet gjordes en översiktlig kart- och arkivstudie utifrån Lantmäteriets digitala kartarkiv, ortnamnsregistret och husförhörlängder. Kart- och arkivstudien är utförd av Tomas Ekman på Arkeologgruppen AB.

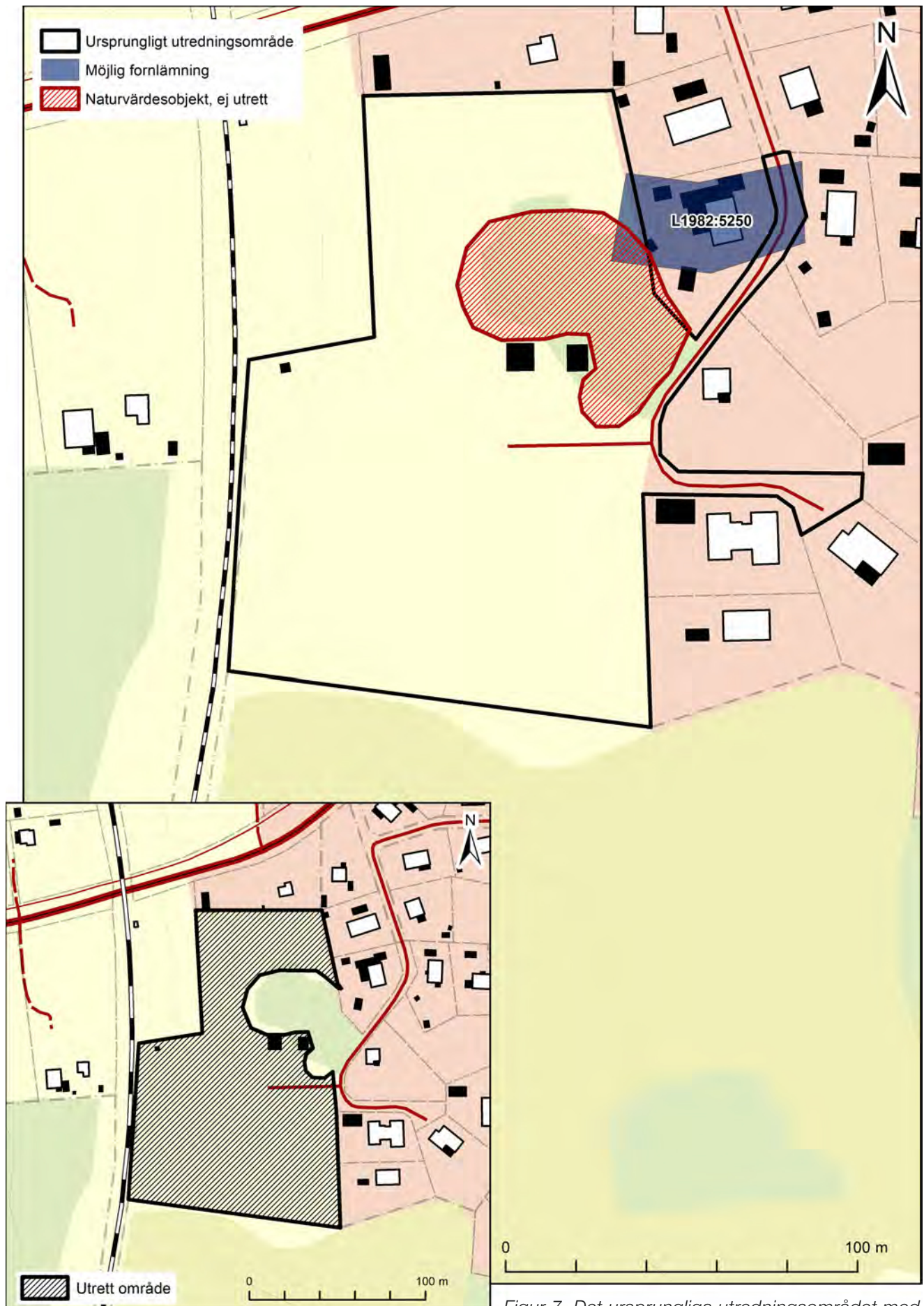
Fältarbetet bestod av sökschaktsgrävning med grävmaskin där schakten grävdes skiktvis ner till steril undergrund. Alla schakt dokumenterades skriftligt och mättes in med RTK-GPS. Ett urval fotograferades. All inmätning har gjorts i SWEREF99TM.

Schaktningen inleddes i områdets norra del där det första schaktet placerades så nära gårdstomten som möjligt utan att skada trädgården tillhörande det bostadshus som idag finns inom lämningen. Schakten grävdes med dubbel skopbredd för att få bättre överblick.

Området var starkt påverkat av den handelsträdgård som legat här och som numera är riven. Betonggrunderna från växthusen stod ännu kvar vid fältarbetet. Centralt i utredningsområdet fanns även en stor utplanad dumphög med sprängsten och byggsprot. Efter provschaktning i dumpmassorna och husgrunderna upprättades kontakt med Länsstyrelsen för samråd. Det beslutades att sänka ambitionsnivån för de ytor där handelsträdgårdens byggnader stått. Ett område i sydvästra delen uteslöts också på grund av den låglänta terrängen. Ett antal ledningar, framför allt i norra delen av området samt i vägen i öster, beaktades vid schaktningen.

Figur 6. Tippad sten i utredningsområdet. Foto från norr.

Figur 7. Det ursprungliga utredningsområdet med naturvärdesobjektet markerat i rött, skala 1:1 500. Den mindre kartan till vänster visar det område som har utretts, skrafferat i svart. Skala 1:3 000.

RESULTAT OCH TOLKNING

Totalt grävdes 13 schakt med en sammanlagd yta om 252 kvadratmeter. Schaktningen inleddes intill den registrerade bytomten. Matjorden var tjock, upp till 0,3 meter och undergrunden bestod av lera. I utredningsområdets norra del grävdes sju schakt som samtliga visade att marken har varit brukad som åker- och ängsmark.

I utredningsområdets södra del har handelsträdgården lämnat efter sig tydliga spår i form av husgrunder, rivningsmassor och jordmassor. Flera högar med trädgårdsjord fanns inom området.

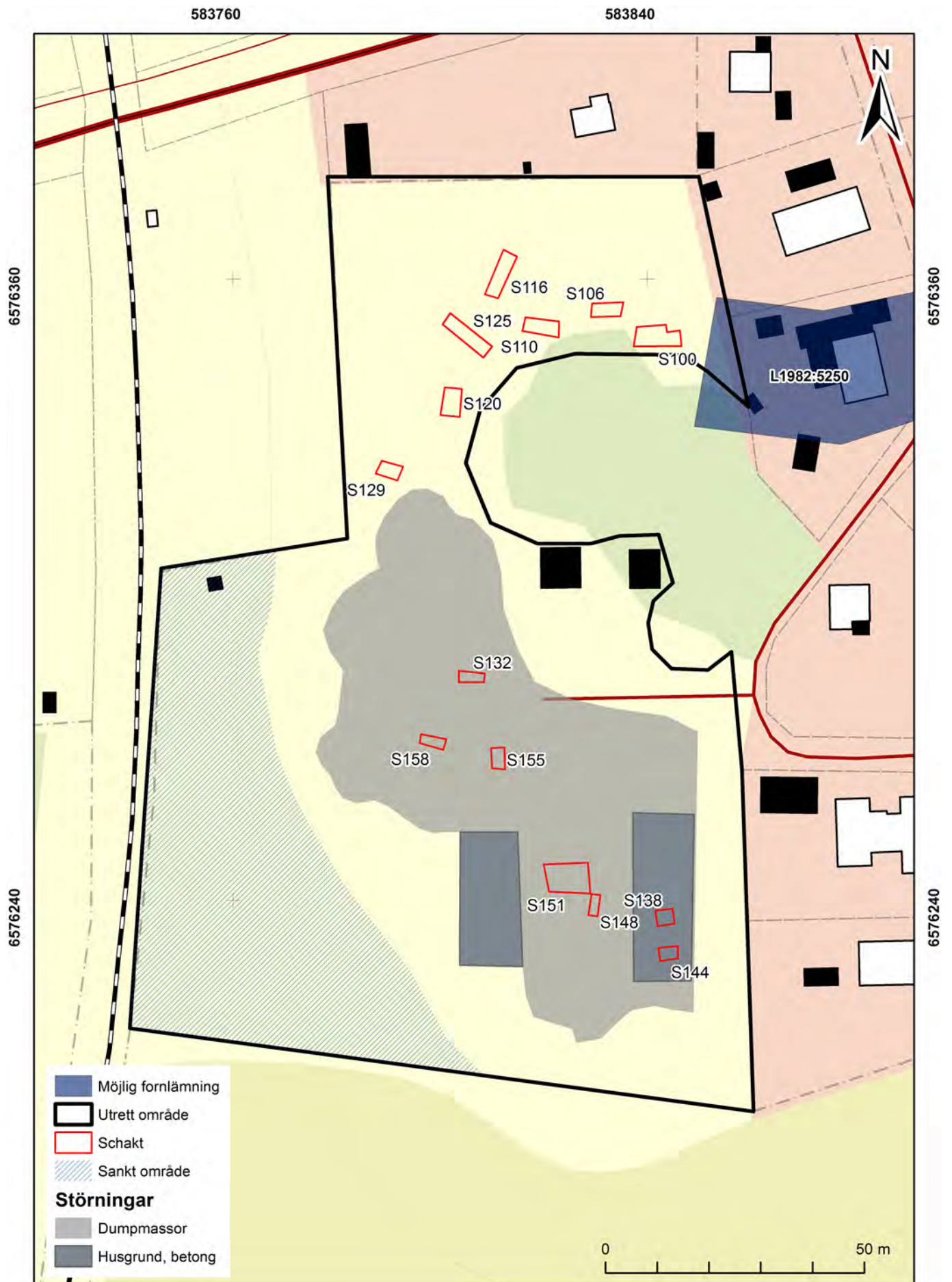
Centralt i området fanns en utplanad dumphög med stora stenblock, sprängstenar och byggs-krot. Här grävdes tre schakt för att undersöka bevarandegraden under massorna. Schakten grävdes ner till 1,5–2,4 meters djup där steril undergrund påträffades. Inga anläggningar eller lager, ej heller något matjordslager, påträffades i schakten. Delar av massorna kan härröra från rivningen av handelsträdgården men majoriteten är hitforslad.

I områdets södra del förlades fyra schakt inom den yta som varit bebyggd under tiden som handelsträdgården varit i bruk. Här har flera växthus stått och betonggrunderna var fortfarande väl synliga. Vid schaktningen påträffades sten och grus samt byggs-krot innan steril nivå nåddes.

Eftersom så stora delar av utredningsområdet var urschaktat och överbyggt kontaktades Länsstyrelsen. Det beslutades att inte schakta mer där handels-trädgården legat samt att utesluta ett sankt område i väster.

Inom den ekdunge som utgör naturvärdesobjekt gjordes en enklare översyn. Inga säkra husgrunder påträffades men potentiellt finns lämningar från gårdstomten inom ytan.

I samband med utredningen har gårdstomten L1982:5250 fått ny antikvarisk bedömning i Kulturmiljöregistret. Tidigare har lämningen varit registrerad som *möjlig fornlämning*, men är numera bedömd som *övrig kulturhistorisk lämning* eftersom lämningen inte är varaktigt övergiven.

Figur 8. Schaktplan. Skala 1:1 000.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra fornlämningsbilden inom hela planområdet/utredningsområdet. Då delar av ytan inte fick bebyggas justerades utredningsområdet innan fältarbetets start. I övrigt följdes undersökningsplanen och uppdraget utfördes inom budget och tidsram.

REFERENSER

Tryckta källor

- Damell, D. & Erisscon, C. 2000. *Eskilstuna historia, del 1. Forntiden och Medeltiden*. Stadsarkivet Eskilstuna
- Holmgren, A. 2021. *Naturvärdesinventering med förslag på spridningskorridor på fastigheten Hässeltorp 2:1, Eskilstuna kommun*. Naturföretaget
- Norberg, L. 2016. *Husby-Vreta*. Husby-Vreta 1:1 m.fl., Husby-Rekarne socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Arkeologisk utredning. Sörmlands Arkeologi rapport 2016:14
- Norberg, L. 2020. *Husby*. Husby-Rekarne 3:20, Husby-Rekarne socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Arkeologisk utredning. Sörmlands Arkeologi rapport 2020:11.
- Ulfhielm, A. & Dicksson, I. 2015. *Eskilstunaån. Vattenanknutna kulturmiljöer*. Arkeologisk utredning, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Almunga AB rapport 2015:2

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

1647. Geometrisk avmätning. Husby 1–4. Husby-Rekarne socken. Akt C31-30:c1:58-9

1724. Geometrisk avmätning. Hässeltorp 1. Husby-Rekarne socken. Akt C31-26:1

1807. Storskitte. Husby 1–4. Husby-Rekarne socken. Akt C31-30:2

Rikets allmänna arkiv (RAK)

1897–1901. Häradsekonomska kartan. Eskilstuna. Akt L112-74-17

1958. Ekonomska kartan. Husby-Rekarne. Akt J133-10g5h58

ORTNAMNSREGISTRET (ISOF)

Hässeltorp, bebyggelse, Husby-Rekarne sn, Österrekarne hd, Södermanlands län.

RIKSARKIVET

Husförhörslängder, Husby-Rekarne socken: Husby och Hässeltorp, 1755–1899

Webbmaterial

www.wikipedia/markland (2022-02-18)

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Husby-Rekarne
Fastighet	Hässeltorp 2:1

Fornlämningsnummer	L1982:5250
Lämningsstyp	Bytomt/gårdstomt
Datering	Historisk tid

Typ av undersökning	Arkeologisk utredning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2021-07-08
Länsstyrelsens diarienummer	431-3221-2021
Uppdragsnummer i Fornreg	202100920
Arkeologgruppens projektnummer	P21040

Projektledare	Sabina Larsson
Fältpersonal	Tomas Ekman, Sabina Larsson

Undersökningstid	Oktober 2021
Undersökt yta	252 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd gjordes.

Bilaga. Schakttabell

S-nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
100	9x4	0,3	0,2 m torv, därunder silt. I öst, närmast bytomten, inslag av sand. I mitten av schaktet framkommer en del sten, 0,15–0,3 m stora utan synbar ordning, bedöms som naturlig.
106	6x2,6	0,35	0,15 m torv, därunder siltig morän, inslag av sten, 0,2–0,4 m stora.
110	7x3	0,3	0,2 m torv, därunder kommer direkt ljusbrun lera med inslag av morängrus.
116	9x2,7	0,3	0,2 m torv, därunder ren, ljusbrun lera
120	5,3x5,3	0,4	Matjord, sannolikt upplag för handelsträdgården. Innehåller märkpinnar, blomsterpinnar mm. Under framkommer ett 0,1 m tjockt lager torv, i botten ljusbrun lera.
125	10x2,7	0,3	0,2 m torv, därunder ljusbrun kompakt lera
129	4,5x3	0,3	0,2 m torv, därunder mörkbrun lera
132	5x1,8	1,5	Sprängsten, natursten, tegelkross, byggskrot mm blandat med grus, silt och lera. I botten: siltig lera
138	3,5x3	0,7	Schakt inom husgrund i betong från ett av växthusen. Grunden är uppfylld med byggskrot. I botten: siltig lera
144	3,5x2,5	0,8	Schakt inom husgrund i betong från ett av växthusen. Grunden är uppfylld med sten, grus, byggskrot. I botten: siltig ljusbrun lera
148	4x1,7	0,6	Uppfyllt med sten och grus. I botten lera.
151	8x6	0,5	Uppfyllt med grus, sten, trädgårdsavfall. I botten: silt.
155	4,5x2,5	2,2	Uppfyllt av stora sprängstenar, natursten mm. I botten: ljusbrun lera
158	5x2	2,4	Uppfyllt av stora sprängstenar, natursten, byggskrot, plast, en stubbe, isolering. I botten: ljusbrun lera

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2022:07

